

Касаткіна-Кубишкіна О. В., Курята Ю. В.,
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

ДО ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Стаття присвячена актуальним питанням перекладознавства та неології. Основна увага приділяється процесам утворення неологізмів, типам, способам і труднощам їх перекладу.

Ключові слова: неологія, перекладознавство, неологізм, словотворення, когнітивні та мовні механізми, семиотичний підхід.

Статья посвящена актуальным вопросам переводоведения и неологии. Основное внимание направлено на процесс образования неологизмов, типы, способы и трудности их перевода.

Ключевые слова: неология, переводоведение, неологизм, словообразование, когнитивные и языковые механизмы, семиотический подход.

The article deals with the problems of theory of translation and neology. The attention is drawn to the creation of neologisms, types, ways and difficulties of their translation.

Key words: neology, theory of translation, neologism, word-formation, cognitive and language mechanisms, semiotic approach.

Ознакою ХХІ століття є швидкий науково-технічний прогрес. Зміни, що відбуваються в житті, науці, техніці відображаються в словниковій базі будь-якої мови, у тому числі і англійської. Мова – показник розвитку суспільства, вона постійно знаходиться в русі, розвивається, вдосконалюється, постійно потребує поповнень. З'являються нові поняття, предмети, явища, які вимагають найменувань, що не існували дотепер. Іноді нові слова називають ті предмети або явища, які існували і раніше, але з появою нових визначень, старі назви поступово виходять з вжитку. Процес творення нових слів є нескінченним і стає значним стимулом для росту теоретичних досліджень на цю тему. Сучасний стан перекладознавства та неології характеризуються великим різноманіттям теоретичних концепцій і методів дослідження.

Проблемою неології займалися такі науковці, як Н.Д. Арутюнов, Р. Берчфільд, С.М. Єнікеева, Ю.А. Зацний, В.І. Заботкіна, Є.С. Кубрякова, О.Д. Мешков, Т.О. Пахомова та інші. Загальні аспекти функціонування неологізмів розглядалися у працях Ю.О. Жлуктечка, Р.П. Зорівчак, Є.М. Верещагіна, В.Г. Костомарова та інші.

Виникнення нової лексики породжує нові проблеми її перекладу. Так, проблемами перекладу та перекладознавства займалися вітчизняні та зарубіжні науковці: Р.Т. Белл, О.В. Дзера, Д. Дюршин, Е. Еткінд, В.М. Комісаров, В. Коптілов, В.В. Левик, Л.Г. Лейтон, В. Радчук, С. Саймон, Дж. Семюелсон-Браун, Г. Співак, Р. Якобсон та інші.

Проте, актуальним для теорії та практики перекладознавства залишається питання виникнення та перекладу англійських неологізмів.

Неологізм – це мовна одиниця, утворена для визначення нового поняття. У наш час це найменування нових речей, товарів, ліків, продуктів сучасної технології. Неологізми утворюються на ґрунті нових концепцій, соціальних явищ, міжнародних стосунків, тому їхня кількість завжди збільшується, коли відбуваються важливі події, з'являються нові теорії, нові соціальні прояви, тенденції поведінки [6].

Під неологізмом розуміють слово чи зворот, створений для номінації предмета чи вираження нового поняття [8, с. 417-418]; лінгвістичну інновацію [9, с. 134-136]; індивідуальну лексичну одиницю [5, с. 418-422]; нову лексичну єдність у сукупності своєї форми та значення або зовсім нове значення певної лексичної одиниці, яке додається до вже наявного, але яке не є зафіксованим у словниках, що виникає задля акту комунікації і сприймається як нове протягом певного періоду часу [10, с. 46].

Існує три основні способи утворення неологізмів в англійській мові: за допомогою моделей власної системи словотворення, шляхом запозичення слів з інших мов, за рахунок розширення об'єму значень вже існуючих слів.

Створення неологізмів представляє собою складний мовленнєво-розумовий процес, що реалізує водночас різноманітні когнітивні та мовні механізми. Більшість вчених виокремлюють наступні когнітивні механізми: аналогія, асоціація, опозиція, меліорація, асиміляція, акцентування, понятійна компресія, деталізація. До мовних механізмів відносять афіксацію, словоскладання, скорочення, запозичення, семантичні способи словотвору, конверсію, вигадування слів, інновації, що складаються із багатоструктурних компонентів [1].

Зацний Ю.А. наголошує, що збагачення розмовної лексики англійської мови в перше десятиліття ХХІ століття здійснювалося майже винятково за рахунок власних мовних ресурсів шляхом лексичної, семантичної і фразеологічної деривації, тобто шляхом створення нових лексичних, семантичних і фразеологічних інновацій з існуючого в англійській мові матеріалу. Надходження з інших мов у цей період складають менш 1,0%.

Понад 80% інновацій виникло внаслідок застосування механізмів словотвору. Аналізуючи активність різних способів словотвору, необхідно зазначити, що за кількістю неологізмів найбільш активні способи можуть бути розшаровані в такому порядку: 1) словоскладання; 2) телескопія; 3) афіксація; 4) конверсія; 5) зворотня деривація (реверсія). За допомогою цих способів було “виготовлено” 96% словотворчих неологізмів [4, с. 13].

Крім того, мовознавці виділяють групи фонологічних неологізмів, які утворюються від окремих звуків. До цієї групи відносять слова, утворені від гукув: *Zizz* (британський сленг) – *короткий сон* (імітація звуків, які видає людина увісні). Такі неологізми мають найвищий рівень конотації новизни, що пояснюється незвичністю та свіжістю їх форм.

Отже, неологізми можуть утворюватись внаслідок природного потягу мовця до новизни та утворювати так звані мовні надлишки *super-duper* – надзвичайно гарний, вищої якості; *fuddy-duddy* – старомодний, відсталлий.

Н.М. Биховець наголошує, що неологізм – це нове слово, нове або по формі, або по змісту. Виходячи з цього, мовознавець виділяє 1) власне неологізми, де новизна форми поєднується з новизною змісту (*bio-computer* – комп’ютер, котрий імітує нервову систему живих організмів); 2) транс номінація, яка поєднує новизну форми слова зі значенням, яке вже раніше передавалося іншою формою: *sudser* – мильна опера, *big C* – рак; 3) семантичні інновації (пересомислення), які являють собою неологізми, в яких нове значення позначається формою, котра вже існувала в мові: *bread* – гроші, *drag* – нудьга [2].

В останні десятиріччя найбільш інтенсивно поповнюється суспільно-політична й економічна лексика, що відображає міжнародне життя, суспільні рухи, суспільні проблеми та нові наукові новоутворення – високо спеціалізовані терміни, які вживаються у відносно вузьких колах фахівців. Вона відображає докорінні зміни, пов’язані з розповсюдженням та реалізацією економічних теорій, з переходом багатьох країн до ринкової економіки, з удосконаленням управління економікою та її окремими ланками, швидким розвитком науки.

О.В. Дзера наголошує, що мовознавець Р. Якобсон виділив три типи перекладу на основі семіотичного підходу: *внутрішньомовний* переклад, або перефразування, тлумачення словесних знаків за допомогою інших словесних знаків тієї ж мови; *міжмовний*, або власне переклад, тлумачення словесних знаків іншої мови; *міжсеміотичний* переклад, або трансмутація, тлумачення словесних знаків за допомогою несловесних знакових систем. Зразком внутрішньомовного перекладу слугують різноманітні адаптації художніх творів – *Подорож Гуллівера*, адаптована для дітей, *Гамлет*, втиснутий в одну сторінку коміксу; *міжсеміотичний* переклад блискуче ілюструє *Кармен* – спершу повість Меріме (словесна знакова система), потім несловесні системи – опера Бізе, балет Щедрина, що переходять у словесні, і врешті, численні кіно- і мультиплікаційні версії [3].

При перекладі неологізмів іноді буває важко знайти відповідні слова в іншій мові через те, що соціокультурні та історичні умови життя народу, мовою якого здійснюється переклад, не потребували певного слова. Викликає труднощі переклад неологізмів і тому, що вони відсутні у словниках. Для правильного перекладу необхідно проаналізувати структуру слова і підібрати відповідний аналог у рідній мові. Найуживанішими способами перекладу є: транслітерація (транскрипція), калькування, описовий та роз’яснювальний приблизний переклад.

Спосіб транслітерації або транскрипції (*briefing* – брифінг; *wifi router* – wifi роутер) слід використовувати якнайобережніше при перекладі, адже саме він призводить як до втрати цінності слова у мові, так і до існування у мові декількох перекладів одного і того ж слова, що є небажаним.

Калькування – це спосіб перекладу, який найчастіше застосовується під час перекладу еквівалентних понять у двох мовах або для називання поняття, яке нещодавно з’явилося у мові. Таким способом перекладається переважно еквівалентна лексика. Наприклад, *chocoholic* – той, хто дуже любить шоколад, *antihero* – антигерой, *analogdisplay* – аналоговий дисплей тощо.

Під час перекладу в окремих випадках доводиться застосовувати контекстуальні заміни чи описовий переклад. Більшість нових слів належать до безеквівалентної лексики, а тому виникають труднощі під час передачі їх українською мовою (наприклад: *Google juice* – людина, яка проводить більшу частину часу у пошуковому сервері; *wikiality* (wikipedia + reality) – дійсність, визначена партнерською домовленістю). Опис та роз’яснювальний переклад – переважний спосіб перекладу новоутворень. Часто використовується контекстуальний переклад, який зазвичай протиставляють “словниковому перекладу”, зазначаючи, таким чином, відповідності, які слово може мати в контексті на відміну від наданих у словнику. Я.І. Рецкер говорить, що цей засіб перекладу “міститься в заміні словникової відповідності при перекладі контекстуального, логічно зв’язаною з нею відповідністю”. При цьому характерна відсутність будь-яких відповідностей самого слова, яке перекладається, і його зміст передається за допомогою трансформованого відповідним чином контексту [7].

Сьогодні з бурхливим розвитком обчислювальної техніки, кожен перекладач/перекладознавець може самостійно і досить швидко перекласти текст, провести його статистичні дослідження, які, ще десять років тому потребували багатомісячних зусиль наукових колективів. Це значно спростило і прискорило проведення наукових досліджень і дозволило багатьом практичним перекладачам долучитися до теоретичного осмислення актуальних проблем перекладознавства.

Проте системи машинного перекладу не повністю виправдовують покладені на них сподівання – вони спроможні працювати більш-менш адекватно з технічними, а не з художніми текстами та з новою термінологією. Удосконалення подібних систем потребує ґрунтовних теоретичних розробок. Не менш актуальним видаються проблеми еквівалентності перекладу, визначення критеріїв оцінки результатів.

Отже, перекладач повинен мати якщо не ґрунтовні, то принаймні достатні для перекладу знання в сфері не лише філософії, естетики, географії, ботаніки, мореплавства, астрономії, історії мистецтв, а й сучасної науки та техніки, адже ідейно-образна структура оригіналу може стати в перекладі мертвою схемою, якщо перекладач не уявляє собі того суспільного середовища, в якому виник термін, тих причин, які покликали його до життя, і тих обставин, завдяки яким він продовжує жити.

Крім того, існує співвідношення між типами неологізмів у аспекті міжмовної комунікації та способами їх перекладу. Так, безеквівалентна лексика перекладається описовим способом; фонові лексика – найчастіше перекладається способом приблизного перекладу; а еквівалентна лексика – способом калькування, якщо існують спільні поняття у мовах, або за допомогою підбору еквівалента. У процесі перекладу найважливішим є його прагматичний аспект – необхідно враховувати екологічні, соціокультурні, національні “відтінки” неологізмів. У процесі перекладу неможливо уникнути трансформації, але не слід забувати, що перекучення вихідної інформації або ж повне уникнення перекладу є небажаними явищами.

Література:

1. Александрук І. В. Когнітивні та мовні механізми утворення неологізмів та okazіоналізмів у творах жанру фентезі [Електронний ресурс] http://www.ukruniver.rv.ua/VNS1/Aleksandruck_I.V.pdf

2. Биховець Н. М. Запозичення серед англійських неологізмів (70-ті роки) / Н. М. Биховець // Мовознавство. – 1988. – № 6. – С. 57-63.
3. Дзера О. В. Жанри художнього перекладу / О. В. Дзера // Записки перекладацької майстерні. – Т. 1. – Львів, 2000. – С. 18–37.
4. Зацний Ю. А. Нова розмовна лексика і фразеологія: Англо-український словник / Ю.А. Зацний, А.В. Янков. – Вінниця, 2010. – 224 с.
5. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения / Е. С. Кубрякова. – М : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
6. Мигляченко Л. Г., Самусенко А. К. Лексичні неологізми в парадигмі сучасної англійської мови / Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції “Сучасні тенденції викладання іноземних мов у вищій школі: Індивідуальні завдання як складова навчального процесу”, 26 січня 2010р., м. Київ.
7. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М. : Валент, 2009. – 240 с.
8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К., 2006. – 716 с.
9. Bloomer A. *Introducing language in Use : A Course Book* / A. Bloomer, P. Griffiths, A. J. Merrison. – L., New York : Routledge, 2005. – 495 p.
10. Harly H. *English words: A Linguistic Introduction* / H. Harly. – Oxford : Blackwell Publishing, 2006. – 290 p.